

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בספרות

על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית
מרכיב 70% מן הרמה הרגילה

מועד קיץ תשפ"ב 2022

סמל שאלון: 8281

הפתרון נכתב על ידי נמרוד פישלר
מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

1. בתשובתי אתייחס לסיפור "יגון" מאת צ'יכוב.

מסופר על יונה העגלון, שנאלץ להמשיך לעבוד לפרנסתו ימים ספורים לאחר מות בנו. הסיפור מתרחש בעיר גדולה, ברוסיה, בחורף הקר בסוף המאה ה-19. לאורך הסיפור יונה מעלה נוסעים על העגלה ומנסה לספר על מות בנו. זהו סיפורו של אב שכול במאבק לפרוק את ליבו בחברה שבה קשה למצוא מישהו שיקשיב.

כבר בתחילת הסיפור יונה מבקש לספר לנוסע הראשון שלו, קצין צבא, על מות בנו, אך הקצין עוצם את עיניו ונרדם ואין לו חשק להקשיב ליונה.

בהמשך הסיפור עולים שלושה צעירים שיכורים לעגלתו של יונה. הם קובעים מחיר עלוב לנסיעה ולא רק שאינם מקשיבים ליונה, אלא הם גם מתנהגים אליו בגסות עד כדי אלימות. כשיונה מספר על מות בנו אחד מהם מגיב בביטול "כולנו נמות בסוף" ומפציר ביונה להגביר את קצב הנסיעה.

אחרי שהשיכורים יורדים יונה מנסה לדבר עם שוער בניין שהוא עוצר לידו. שוער הבניין גוער ביונה ומפציר בו להזיז את עגלתו. יונה מתייאש ומבין ש"אין טעם לדבר עם בני האדם". הוא מחליט לחזור לחניון העגלונים. בשטח האכסניה העלוב והצפוף כולם ישנים. עגלון צעיר מתעורר לפתע. יונה מגיש לו מים ומנסה להתחיל בשיחה כדי לספר על מות בנו אך העגלון הצעיר מכסה את ראשו בשמיכה ונרדם. היה זה ניסיון נואש אחרון בהחלט מצידו של יונה למצוא אוזן קשבת בין בני האדם בסביבתו אך ללא הועיל.

בסיום היצירה הוא יורד אל האורווה כדי לראות מה שלום סוסתו. יונה מחליט לספר לסוסה את כל שעל ליבו והסוסה מקשיבה לו בסבלנות, היא רושפת לעברו אויר חם ועיניה מלאות הבעה ורגש.

זהו סיפור על חברה עירונית מנוכרת ועל בדידותו של היחיד בתוכה. לאורך כל הסיפור אין מי שיקשיב ליונה, ובסיומו היחידה שמקשיבה היא בהמת עבודה שמגלה יותר אנושיות מכל בני האדם איתם בא יונה במגע, מה שמעלה תהיות לגבי מידת החמלה שעוד נותרה בחברה בה "כל אחד לעצמו" ואין מי שיקשיב ויסייע לזולתו במצוקתו.

הייתי רוצה לחיות בחברה טובה יותר בה אנשים לכל הפחות מבחינים במצוקת הזולת אם לא נוקטים פעולה אקטיבית כדי לאתר אנשים שזקוקים לסיוע. הסיפור מהווה עבורי תזכורת חשובה לכך שכל אחד מהסובבים אותי נושא עימו מצוקה כזו או אחרת, שגורמת לו לפעול ולהתנהג באופנים בהם הוא פועל ומתנהג, ולכן עלי להיות קשוב יותר וסבלני יותר עם כלל האנשים עימם אני בא במגע ובפרט נותני שירות במגזר הציבורי, כמו למשל אנשי הרפואה

הציבורית, שממש כמו יונה בסיפור סובלים בימים אלה מאלימות שמופנית כלפיהם ומהתעלמות השלטונות ממצוקתם.

2. בתשובתי אתאר את האנלוגיה בין האדונית לרוכל, ואת מוטיב הסכין בסיפור "האדונית והרוכל" מאת ש"י עגנון, ואסביר את תרומתם לבניית משמעות הסיפור.

מסופר על רוכל יהודי שהיה "מסתובב בעיירות ובכפרים" ומוכר את סחורתו. יום אחד הוא מגיע לבית בודד בלב יער ופוגש אדונית נוצרייה. מכל הדברים שהרוכל הציע לה האדונית קנתה במפתיע דווקא סכין ציידים גדול. אח"כ התחילו גשמים חזקים והרוכל הלך לאיבוד ביער וביקש מהאדונית להישאר אצלה עד שיפסקו הגשמים. לאט לאט השניים מתקרבים והופכים לזוג. הרוכל מוצא אצל האדונית את כל מה שהוא צריך אבל לה יש תוכניות אחרות לגביו. הסיפור הוא אלגוריה ליחסי העם היהודי עם העמים בגולה, ולמצבו של העם היהודי חסר הבית (הלאומי), בתקופה בה תהליכי חילון והתבוללות גורמים לו לחזר על הפתחים בארצות ניכר ולפתח אשליות לגבי יכולתו להיטמע ולהשתלב בהן.

אתאר כעת את מוטיב הסכין. לאורך הסיפור מופיעים מספר אזכורים של "סכין" בהקשרים שונים. כפי שכבר ציינתי, כבר בתחילת הסיפור האדונית קונה מהרוכל באופן מתמיה סכין ציידים גדולה. נשאלת השאלה מה העניין שיש לגבירה נכבדה ואלגנטית בסכין גסה שכזו? האדונית מתגוררת בגפה בבית "עומד יחידי" בלב יער. כשהרוכל שואל אותה על בעלה היא עונה באופן מעורר תהיה: "מה אכפת לך אם חיה רעה טרפה אותו או נשחט בסכין? הרי גם אתה מוכר סכינים שניתן לשחוט בהם אדם..."

השניים הופכים לזוג ומנהלים חיי שגרה ככל הזוגות ובהם גם עימותים. באחד מהם מזהירה האדונית את הרוכל: "שמור את הפיקה בגרונך – היא רועדת כאילו היא רואה את הסכין..."

הרוכל מצידו "הביט באדונית ועיניה הבהיקו כלהב של סכין חדשה..."

לאורך הסיפור הרוכל מרגיש את המסתורין לגבי האדונית אך מנסה להדוף את מחשבותיו לגבי הדברים עד לרגע בו אינו יכול עוד לשאת את חוסר הידיעה וההסתר שמאפיין את חייהם המשותפים והוא מטיח באדונית: "אנחנו כבר כמה חודשים יחד ואיני יודע עליך יותר משידעתי ביום שבאתי אלייך לראשונה וקניית ממני את הסכין..."

לקראת סיום הסיפור הרוכל חולם חלום ובו הסכין שמכר לאדונית ננעצת בליבו. בסיום הסיפור האדונית אכן מנסה לרצוח את הרוכל בשנתו באמצעות הסכין שקנתה ממנו אך תחת זאת פוצעת את עצמה. הרוכל ניצל כיוון שבאותה העת לא ישן במיטתו מאחר ותחושת הסכנה המרחפת מעל לראשו דחפה אותו לצאת ולהתפלל לאלוהי ישראל.

אסביר כעת את תרומתו של מוטיב הסכין לבניית המשמעות של הסיפור. האזכורים המרובים של הסכין, במובן של חפץ מסוכן, מהווים "תמרורי אזהרה" לסכנה המרחפת מעל ראשו של הרוכל כאשר הוא נמצא בזוגיות עם האדונית. אלא שהרוכל לא משכיל להבין ולפרש נכון את סימני האזהרה בזמן והדבר כמעט שעולה לו בחייו. הוא ניצל בזכות הפעם היחידה בה חש דחיפות "לחזור לאלוהיו". במובן האלגורי הרוכל לא מזהה את סימני האזהרה הרבים שניתנו לו, כפי שהיהודים שקיוו להתקבל כשוים בין שוים בין ארצות הגולה לא השכילו להבין בזמן את גודל הסכנה המרחפת מעל ראשם למרות גילויי אנטישמיות ברורים שהלכו והחמירו בקצב

מהיר עד שהגיעו לשיא במלחמת העולם השנייה. הרוכל ניצל בזכות חזרה לדת, רצון מחודש לשמור על זהותו והבנה כי האדונית מסוכנת. במובן האלגורי ייתכן ורצה הסופר להעביר את המסר שטוב היו עושים היהודים בגולה לו השכילו לעצור בזמן את תהליכי החילון והתבוללות המואצים.

כעת אתאר את האנלוגיה בין האדונית לרוכל ואסביר את תרומתה לבניית משמעות הסיפור. בין האדונית לרוכל מתקיימת הקבלה הפוכה. הוא ממעמד חברתי נמוך והיא בעלת מעמד. הוא עני והיא עשירה. הוא נווד בעוד שהיא בעלת בית. הוא כנוע מתרפס והיא יהירה. הוא תמים בעוד שכוונותיה לגביו אינן תמימות כלל. היא פתיינית והוא מתפתה לשלל הפיתויים שהיא מציעה לו. ומעל לכל הוא יהודי והיא גויה (נוצריה). הפערים בין השניים כה משמעותיים כך שהרוכל יכול היה רק לשגות באשליות לגבי היתכנות של זוגיות שכזאת, בעוד שהאדונית אכן השלתה אותו מן הרגע הראשון לחשוב שיש לה עניין של ממש בו או כוונה טהורה לגבי חיים של שותפות עימו. במובן האלגורי המשמעות היא שהיהודים שגו באשליה שיוכלו להתקבל כשוויים בין שווים בין עמים אחרים בארצות הגולה, בזמן שמתחת לפני השטח המשיכה לבעבע גזענות כלפיהם ורצון להדירם עד אשר טפחה האנטישמיות הגואה על פניהם, כאמור, בצורת גילויי אלימות הולכים ומחריפים בעוצמתם שהגיעו לשיאם המזווע בשואה.

9. בתשובתי אתייחס לטרגדיה אנטיגונה מאת סופוקלס.

מסופר על המלך קראון שעלה לשלטון בתבאי בעקבות מותם של שני אחייניו אטאוקלס ופולינקס בקרב על השלטון בממלכה. החוק הראשון שמחוקק המלך הוא שאין לקבור את פולינקס, שנחשב בעיניו לבוגד. חוק זה מנוגד לחוקי האלים שמצווים על קבורתם של כל בני האדם. כאשר אנטיגונה, אחייניתו של המלך ואחותם של אטאוקלס ופולינקס מחליטה להמרות את פי המלך ולהביא את אחיה לקבורה כמצוות האלים מתפתח מאבק איתנים שסופו טרגי.

א. המאבק בין האלים למלך הוא מאבק האיתנים המתואר במחזה. אלא שמאבק זה מייצג מאבק בין רעיונות גדולים יותר – המאבק בין דת ומדינה על ההשפעה על גורל האדם. נשאלת השאלה מי משפיע יותר על גורלו של אדם? האל או השליט (המלך)? הדת או המדינה. את הצדדים במאבק מייצגות לאורך המחזה דמויות שכל אחת מהן מציגה טיעונים בעד או נגד אחד הצדדים במהלך הדיאלוגים ביניהן.

ב. אתאר את הדיאלוג בין אנטיגונה לקראון לאחר שהיא קוברת את אחיה, נתפסת ומובאת בפני המלך.

קראון המום מכך שלא זו בלבד שמישהו המרה את פיו, מי שעשתה זאת היא דווקא אחייניתו. כשקבע את החוק קבע גם שמי שיעז להמרות את פיו יהיה דינו מוות והחוק פורסם ברבים. המלך לא שיער בנפשו שמישהו יעז לצאת נגדו וודאי לא שיער בנפשו שיהיה זה מישהו מתוך משפחת המלוכה. המלך היה משוכנע שדבריו הם דברי אלוהים חיים וכאשר אנטיגונה מובאת לפניו הוא שואל אותה האם ידעה על החוק ועל העונש הצפוי למי שיעבור עליו. אנטיגונה עונה שידעה. קראון שואל: "ובכל זאת העזת להפר את החוק?!" ואנטיגונה עונה: "כן. כי לא זאוס (ראש האלים) נתן את ההוראה! לא אלת הצדק חוקקה את החוק הזה! ההוראות שלך, הוראות

בן תמותה, אינן כה נעלות עד שתוקפן עולה על חקי האלים. חוקי האלים הם חוקים לא כתובים ולא משתנים, שקיימים לא מהיום או אתמול, אלא מאז או מתמיד!
אין לי שום כוונה להפר את חוקי האלים! ואין לי שום כוונה לעמוד למשפט בפני האלים רק בגלל פחד מיהירות של בן אדם."

בתשובתה זו מובאים הטיעונים שעומדים מאחורי החלטתה להעדיף את מצוות האלים על חוק המלך ולמעשה ניתן כאן ההסבר מדוע אנטיגונה חושבת שהאלים עליונים על המלך ביכולתם לקבוע את גורל האדם – האדם, גם אם הוא מלך רם ונישא, הוא בן חלוף וכך גם החוקים שהוא קובע. האלים חיים חיי נצח ולכן גם חוקיהם נצחיים. בין האפשרות לעמוד למשפט בפני האלים ובין האפשרות לעמוד למשפט בפני המלך בוחרת אנטיגונה בזו השניה כיוון שהיא משוכנעת באמונתה בעליונות האלים.

ג. בסיום המחזה מוכרעת ההתנגשות בין המלך לאלים.

לאחר שהמלך משליך את אנטיגונה אל מותה בייסורים, מנסים בנו הימון, ארוסה של אנטיגונה, וטרזיאס האורקל העיוור, הרואה את המציאות נכוחה לדבר על ליבו של המלך ולשכנעו לחזור בו מן העונש שגזר על אנטיגונה אך ללא הועיל. המלך הגאווה רק מקשיח עוד ועוד את ליבו ואת עורפו. לבסוף, כאשר הוא מבין, בעזרת יועציו, שגאוותנותו תגרום לכך שהוא יאבד את משפחתו ואת שלטונו הוא מנסה לתקן את טעותו אבל הוא פועל מאוחר מדי. כשהוא מגיע למקום כליאתה של אנטיגונה, לאחר שקבר את פולינקס, כדי לשחררה הוא רואה שהיא כבר התאבדה. בנו מנסה לפגוע בו עם חרבו ולאחר מכן מתאבד לנגד עיניו. כאשר קראון חוזר לארמון הוא מבין שגם אשתו התאבדה כששמעה על מות הימון בנו. המלך מבין שהובס בידי האלים ומודה: "האל חבט בראשי במשקולת כבדה". לאחר שאיבד את הכל הוא מתחנן למותו אבל המקהלה, ובה יועצו הקרוב ביותר, עונה: "העתיז ביד האלים! אין גאולה לבני תמותה מפורענות קבועה מראש! סוד האושר בתבונה! – כבוד האלים חובה!"
קראון נענש ע"י האלים על כך שהתנגד לחוקים שלהם. בסיום המחזה ניתן להבין שההתנגשות בין האלים למלך הוכרעה – האלים חזקים מהמלך ומשפיעים יותר על גורל האדם ולכן יש לכבדם.

ד. עוד מוסיפה המקהלה בסיום המחזה: "מילים גבוהות ויהירות יביאו רק מכות גדולות!" הערך אליו שואף המחזה לחנך הוא ענווה. המלך הביא על עצמו את עונשו כיוון שהיה יהיר. הוא סרב להקשיב לאנטיגונה בין השאר משום היותה אישה ומתוך כך שהיה משוכנע בעליונותם של גברים על נשים. הוא סרב לקבל את עצת בנו כיוון שהיה צעיר ממנו ומשום שהיה משוכנע בכך שכל הידע מצוי בידי מבוגרים ולהם יתרון בדעת ובחוכמה על פני צעירים. הוא סרב לקבל את עצתו של אדם זקן כיוון שחש שהוא יודע טוב יותר ומשום שהיה משוכנע שעל הזקן העומד מולו אבד הכלח ודעתו אינה צלולה כשלו. לפיכך, הערך הנוסף העולה מן המחזה הוא שונין – ראוי לכבד את דעתן של נשים, ואת דעותיהם של זקנים וצעירים. קולסן שווה ואינו נחות מקולם ומהשפעתם של גברים.

לסיכום, בתשובתי הצגתי את ההתנגשות בין דת ומדינה כפי שבאה לידי ביטוי במחזה "אנטיגונה" מאת סופוקלס והסברתי והדגמתי כיצד היא מוכרעת בסיומו. בנוסף, הסברתי כיצד שואף המחזה לחנך את הקהל לערכים שוויון וענווה.

11. בתשובתי אתאר שתי חוויות שהשפיעו על חייה של הודא, הדמות המרכזית ברומאן "חצוצרה בואדי" מאת סמי מיכאל ואסביר את תרומתה של אחת מהן להבנת משמעות היצירה.

מסופר על הודא, צעירה ערביה-נוצרית שגרה בשכונת ואדי ניסנס בחיפה עם משפחתה. הסיפור מתרחש בתחילת שנות השמונים של המאה העשרים. הודא מתאהבת באלכס, יהודי, עולה חדש מרוסיה ונגן חצוצרה. השניים מנסים לכוון את הזוגיות שלהם חרף הפערים התרבותיים ביניהם ועל אף המכשולים הרבים המונחים לפתחם. זהו סיפור על אהבה בלתי אפשרית בין ערביה ויהודי על רקע המלחמה המתמשכת והשנאה בין העמים.

כעת אתאר את החוויה הראשונה שהשפיעה על חייה של הודא והיא הרגע שבו אלכס מגורש מביתה של הודא בעקבות מותו של בן דודה של הודא מירי צה"ל.

לאחר שאלכס אמר להודא שהוא רוצה להתחתן איתה (לא ניתן להגדיר את האופן שבו זה נעשה כהצעת נישואין) השניים מקבלים את ברכת הדרך של המשפחה לצאת לחופשה באילת. שם בבית המלון באילת הודא ואלכס מקיימים יחסים לראשונה. זהו מעשה שמסמל את בחירתה של הודא לחיות על פי צו מצפונה ולא על פי צווים חברתיים ומסורתיים (בתולין עד אחרי חתונה, להינשא לערבי). נדמה שיש בכך התגברות על כל הפערים ושהזוגיות הבלתי אפשרית תיתכן, אלא שכשהודא ואלכס שבים מחופשתם באילת הם מופתעים לגלות בביתה של הודא ישיבת אבלים. מתברר שצה"ל ירה למוות בבן דודה של הודא ובעקבות הצער והכעס הגדול אמא של הודא מגרשת את אלכס מהבית. הנוכחים רואים באלכס אשם במות בן הדוד רק בגלל שהוא יהודי וגם אמא של הודא שכבר "אישרה" וקיבלה באהבה את אלכס למשפחה, מצליחה בעקבות האבל הכבד לראות אותו רק כ"יהודי רוצח". אלכס ההמום מבקש מהודא שתבוא איתו אבל להפתעתו הודא נשארת לשבת לצד אמה. הודא לא מסוגלת לצאת בעקבות אלכס. היא מחליטה לדבוק במשפחתה ונוכחת שיש כוחות גדולים מחוץ לזוגיות שלה עם אלכס שפועלים ומשפיעים על חייה ושחייה אלה לא תמיד בשליטתה ולא תמיד יכולים להתפתח כרצונה.

החוויה השנייה שעליה אכתוב היא הרגע שבו הודא משהצת עבור אלכס את מדיו לפני שהוא יוצא למלחמה.

לאחר החתונה של מרי, אחותה של הודא (סיום החתונה בהצלחה מסמל את תורם של הודא ואלכס להתחתן כפי שהבטיח סבה של הודא) אלכס מקבל צו התייצבות לצה"ל. מלחמת לבנון הראשונה פרצה. לפני שהוא יוצא הוא והודא מקיימים שיחה תוך כדי שהודא משהצת את מדיו. זוהי חוויה טעונה במיוחד. עבור הודא, ערביה שכן דודה נורה בידי צה"ל, גיהוץ המדים של צה"ל – יש בו קושי גדול מאד. מצד אחד הודא רוצה לעזור לאהוב שלה להתכוון ליציאה למלחמה אך מצד שני הוא יוצא לשרת בצבא שהוא צבא האויב מבחינתה. האירוע כל כך קשה עד כדי שהוא גורם להודא לפקפק בסיכויי ההצלחה של הקשר בינה ובין אלכס ("אתה באמת חושב שזה יצליח בינינו?"). אלכס אומר להודא שהוא רק רוצה לחזור בשלום והודא שואלת אותו מה הוא מתכוון בדיוק לעשות שם. מה יקרה אם תצטרך להרוג ערבים? אלכס שואל את הודא מה יותר מפחיד אותה? שהוא מסוכן לערבים או שערבים מסוכנים לו? הודא לא עומדת בעוצמות של השיחה ויוצאת מהחדר ללא תשובה. שוב ניתן לראות שהיחסים בין העמים משפיעים באופן ישיר על הזוגיות של אלכס והודא. קשה להם מאד לנתק את הקשר ביניהם מהרקע של הסכסוך בין העמים ובכל פעם שיש מאבק בין העמים (המלחמה) אפשר ממש לראות איך זה הופך לאירוע משמעותי בחיי הזוג ולחוויה שמשפיעה על אמונתה של הודא באפשרות של הזוג להתגבר על הקשיים.

ב. הרומאן עוסק בשאלה "האם ערבים ויהודים יכולים לחיות ביחד בא"י?". הוא עושה זאת באמצעות המסע המטלטל שעוברים הקוראים עם בני הזוג בין תקווה לייאוש לגבי האפשרות לגשר על הפערים ולכונן חיים משותפים.

האירועים הסמוכים בחוויה הראשונה של הודא שתיארתי ממחישים את חווית הטלטלה העזה שעוברת הודא בין שני קטבים. רגע אחד האהבה מתגברת על כל הפערים ובן רגע המצב מתהפך וכל הפערים מכריעים את האהבה. ברגע שתיארתי האהבה לא מצליחה להתגבר על האיבה בין העמים וכאשר יש מצב של לחימה בין העמים יש לכך השפעה ישירה על הסיכוי של הודא ואלכס לחיות חיים מאושרים ביחד. ביחד עם הערכת הסיכויים של בני הזוג לגבור על הקשיים, מעריכים הקוראים גם את סיכוייהם של העמים לגשר על הפערים. ברגע הנדון הקוראים נעים ביחד עם הודא (ואלכס) בין הקטבים בחייה אל עבר זה המציין ייאוש.

בסיום היצירה אלכס נהרג במלחמה והודא נותרת לבדה עם עובר ברחמה. על קברו של אלכס היא מתוודה שעדיין לא החליטה אם לשמור על העובר ואם כן כיצד לגדלו – כיהודי או כערבי. היא מבינה שכך או כך הוא נועד לבלבול זהות ולסבל ממש כמוה, ומובן שיש לכך השפעה מכרעת על חייה. הודא תתקשה מאד לכונן זוגיות חדשה כחד הורית ערביה עם תינוק מאב יהודי והיא מתרחקת מאד משאיפתה לכונן זוגיות בה היא אוהבת ונאהבת. לכן, אם תחליט לא לשמור את העובר שברחמה יתכן וגם תאבד את סיכוייה להפוך לאם.

בתשובתי תארתי חוויות שמשפיעות על חייה של הודא ומבטאות את הסכסוך המתמשך בין העמים. בסיום הסיפור ניתן לראות שהקושי המתמשך לא מסתיים אפילו במוות של אלכס שמסיים את הזוגיות ביניהם אבל לא את הבעיות שכל הנראה ימשיכו ללוות את הודא וייתכן שגם את בנה לאורך חייהם.